

یادآوری

مرکز پژوهشی میراث مکتوب برای محقق ساختن اهداف بلندمدت علمی و پژوهشی خود، در کنار معرفی نسخه‌های خطی ارزشمند برای تصحیح و چاپ، مجموعه‌ای از طرح‌های پژوهشی را نیز معرفی می‌کند و در اختیار محققان و دانشجویان مستعد و علاقه‌مند قرار می‌دهد. طرح این موضوعات به چند روی ضروری می‌نمود:

۱. در کارهایی که تا کنون در حوزه تصحیح انتقادی متون صورت گرفته است، مصححان کمتر به محتوای اثر توجه کرده‌اند. بسا که محققان و مصححانی دست به تصحیح متنی می‌زنند که چندان به موضوع و محتوای آن واقف نیستند، لذا ارزش‌های علمی و اطلاعات مفید متن چندان که باید کاویده و بازنموده نمی‌شود. از این رو، اهتمام به متن پژوهی به عنوان امری لازم در فرایند تصحیح در اولویت برنامه‌های مرکز قرار گرفت.
۲. یکی از مشکلات دانشجویان مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه‌ها و استادان ایشان، یافتن موضوع برای نوشتن پایان‌نامه است. شمار دانشجویان علاقه‌مند به تصحیح متن کم نیست، ولی متأسفانه معمولاً متونی برای تصحیح به ایشان معرفی می‌شود که قبلاً تصحیح شده و معلوم نیست تصحیح مجدد آن‌ها وجهی داشته باشد؛ به ویژه که غالباً جست‌وجو و ارزیابی دقیقی هم برای شناسایی و گزینش بهترین نسخه‌های آن متن انجام نمی‌پذیرد. از این رو معرفی طرح‌های پژوهشی و نسخه‌های ارزشمند برای تصحیح می‌تواند پشتوانه‌ای برای دانشگاہیان در اولویت‌بندی و انتخاب موضوع پایان‌نامه‌های تحصیلی باشد.
۳. طرح موضوعات پژوهشی و معرفی نسخه‌های ارزشمند و اطلاع‌رسانی در سطح گسترده، بدین منظور است که اگر پژوهشگرانی در هر گوشه این مرز و بوم خواستند بر روی طرح‌های پیشنهادی — که در هر شماره مجله تعدادی را معرفی می‌کنیم — کار کنند، مجال کار برای علاقمندان فراهم باشد.

الف. باستانهای تصحیح

بروسه ترکیه نگارش توفیق سبحانی (ص ۲۰۰ و ص ۳۷۰) معرفی شده است. این جمال‌الدین ساوجی را البته نباید با سید جمال‌الدین محمدبن یونس ساوجی (م ۶۳۰ق) پیر قلندریه و مرشد خطیب (صاحب منظومه قلندرنامه چاپ زرین کوب) اشتباه گرفت؛ زیرا بنا بر فهرست سبحانی نام شخصی که ما با او مواجهیم محمدبن حسین بن فضل بن حسین واعظ است. در هر صورت بی‌شک با اثری ارزنده در حوزه تصوف یا مجالس‌گویی اخلاقی مواجهیم که باید نسخه‌های آن را از ترکیه تهیه کرد.

۳. جواهر الاحکام^۱

پدید آور: سراج‌الدین ابوالحسن علی بن عثمان محمد تمیمی
اوشی فرغانی ماتریدی حنفی (در گذشته ۵۷۵ق)
موضوع: عقاید و فقه حنفی به زبان فارسی کهن
تاریخ نگارش: ۵۶۹ق
تعداد اوراق: ۱۰۸ برگ
محل نگهداری: کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران شماره ۷۹۴۱

پیشینه آگاهی: از این کتاب همین یک نسخه خطی باقی است که از آثار ارزنده نثر فارسی در حوزه فقه و عقاید محسوب می‌شود با تعداد قابل توجهی معادل‌های مهم و اصیل فارسی. در فهرست دانشگاه (ج ۱۶ ص ۷۴۴) راجع به مؤلف شناخته شده آن سخن رفته است. دانش پژوه معرفی‌نامه‌ای کوتاه از این اثر در راهنمای کتاب (س ۱۰، ش ۷۶-۷۸، ۱۳۴۷) نشر داد که در حد سه صفحه است و اصلاً مقاله‌ای مستقل در این باره محسوب نمی‌شود، بلکه گزارشی فهرست‌نگارانه است که به جای اینکه در فهرست چاپ شود، در مجله چاپ شده است. باری این نسخه که در ۹۳۰ق کتابت شده با توجه به خط نستعلیق خوشخوانی که دارد شایسته هرگونه توجه به نیت نشر است.

۴. [کتاب در فقه و تصوف]

پدید آور: قوام‌الدین ابواسحاق بن ابی‌طاهر شیرازی (استاد حافظ شیرازی)
موضوع: تصوف و فقه
تاریخ نگارش: سده هشتم (۷۷۶ تا ۷۹۸ق در نسخه هست)
محل نگهداری: کتابخانه مجموعه شیرانی در پاکستان در

۱. رونویسی دیگر از این اثر مورخ ۸۲۵ق در مجموعه ۱۰۳۳ کتابخانه ایاصوفیا موجود است که در گزارش میراث (پیاپی ۵۶-۵۷، ص ۹۷) شناسانده شده است (تحریریه گزارش میراث).

۱. لؤلؤ المجالس

پدید آور: قاضی القضاة نجم محمد
موضوع: مجالس و عطا احتمالاً عرفانی
تاریخ نگارش: ۸۵۹ تا ۸۶۱ق
تعداد اوراق: به اندازه یک کتاب
محل نگهداری: کتابخانه مدراس هند

پیشینه آگاهی: این اثر یکی از قدیمی‌ترین آثار بر جا مانده از منطقه گجرات هند به فارسی است که علاوه بر اهمیت آن در نشان دادن تأثیر ادب فارسی در آن منطقه در سده نهم هجری، نمونه خوبی هم برای نشان دادن شیوه مجلس‌گویی مسلمانان منطقه مزبور است. در فهرست مدراس - که نسخه منحصر به فرد کتاب در آنجا نگهداری می‌شود - اطلاعات دقیقی از زمان نگارش و تدوین این اثر ثبت شده است که از آنجا به فهرستواره کتاب‌های فارسی (ج ۶، ص ۵۸۶) منتقل شده است.

۲. مجالس جمال‌الدین ساوجی

پدید آور (گردآورنده): ؟
موضوع: وعظ و مجلس‌گویی احتمالاً صوفیانه
تاریخ نگارش: حدود سده نهم به قبل
تعداد اوراق: به اندازه یک کتاب احتمالاً
محل نگهداری: کتابخانه بورسه ترکیه دو نسخه

پیشینه آگاهی: از این اثر دو نسخه در کتابخانه بورسه ترکیه موجود است که یکی در قرن یازدهم هجری و دیگری در ۹۲۸ق کتابت شده و هر دو در فهرست نسخه‌های کتابخانه

دانشگاه پنجاب به شماره ۴۵۷۸/۱۵۲۸ (فهرست مخطوطات شیرانی، ج ۲، ص ۲۹۸).

پیشینه آگاهی: از این اثر یک نسخه مهم کتابت شده در سده نهم هجری جزو نسخه‌های اهدایی حافظ محمودخان شیرانی به دانشگاه پنجاب لاهور هست که در فهرست آنجا مؤلف همان استاد حافظ شیرازی دانسته شده است. با اینکه در استادی وی در حق حافظ شیرازی تردید وجود دارد، اما اشاره به تواریخ ۷۷۶ تا ۷۹۸ ق در خود اثر، شکی در قرن هشتمی بودن آن باقی نمی‌گذارد. منزوی در فهرستواره کتاب‌های فارسی (ج ۷ ص ۷۱۳) از این تک‌نسخه یاد کرده است.

المؤیدیه با آثار منشور ناصر خسرو، میزان تأثیر مستقیم مؤیدالدین شیرازی را بر افکار و آثار ناصر خسرو تعیین کند.

اهم منابع

مؤیدالدین شیرازی، المجالس المؤیدیه، به کوشش مصطفی غالب، بیروت، ۱۹۷۴ ببعده.

ناصر خسرو قبادیانی، جامع الحکمتین، به کوشش هنری کرین و محمد معین، تهران، ۱۳۶۳ ش.

همو، زادالمسافر، به کوشش سید محمد عمادی حائری، تهران، ۱۳۸۴ ش.

همو، وجه دین، به کوشش غلامرضا اعوانی، تهران، ۱۳۵۶ ش.

طرح ۲

مضامین همانند در دیوان قائمیات و روضه تسلیم

شرح موضوع و روش

دیوان قائمیات مجموعه‌ای است از قصاید شاعران اسماعیلی ایران در ستایش امام وقت اسماعیلیان نزاری علاءالدین محمد بن حسن (حک: ۶۱۸-۶۵۳ ق) که بیشتر آن‌ها را حسن محمود کاتب در قرن هفتم سروده است. حسن محمود کاتب از نزدیکان خواجه نصیرالدین طوسی بوده، و با توجه به هم‌عصری و اقامت آن دو در دستگاه نزاریان، مضامین کلامی متعددی را میان قصاید دیوان قائمیات و روضه تسلیم منسوب به طوسی می‌توان یافت که با یکدیگر همانندی کامل دارند. این شباهت گاه تا آن اندازه است که بر اساس مطالب روضه تسلیم می‌توان به فهم بهتری از ابیات دیوان قائمیات دست یافت. در طرح پیشنهادی، مضامین اشعار دیوان قائمیات با مطالب مندرج در روضه تسلیم مقایسه و همانندی‌های آن‌ها با یکدیگر نشان داده می‌شود.

اهم منابع

حسن محمود کاتب، دیوان قائمیات، تصحیح و مقدمه انگلیسی سید جلال حسینی بدخشانی، تهران، ۱۳۹۰ ش.

طوسی، نصیرالدین، روضه تسلیم (تصویرات)، تصحیح و مقدمه انگلیسی سید جلال حسینی بدخشانی، لندن - نیویورک، ۲۰۰۵ م.

ب. بایسته‌های پژوهش

طرح ۱

مقایسه تطبیقی المجالس المؤیدیه با آثار فلسفی - کلامی ناصر خسرو قبادیانی

شرح موضوع و روش

المجالس المؤیدیه مجموعه‌ای است از مباحث کلامی و فلسفی مطابق مشرب اسماعیلیان فاطمی به زبان عربی که مؤیدالدین شیرازی در قرن پنجم آن‌ها را در مجالس خود ایراد کرده است. مؤیدالدین استاد ناصر خسرو قبادیانی در مذهب اسماعیلی و راهنمای معنوی وی بوده، و ناصر خسرو در اشعار خود با احترام بسیار از وی یاد می‌کند. با توجه به تأثیری که مؤیدالدین شیرازی در افکار ناصر خسرو داشته است، باید قرابت بسیاری میان مجالس وی و مضامین مطرح در آثار کلامی فلسفی ناصر خسرو به زبان فارسی وجود داشته باشد. طرح پیشنهادی حاضر در پی آن است تا با مقایسه المجالس

طرح ۳

برابرداری‌های مؤیدالدین شیرازی در بنیاد تأویل

شرح موضوع و روش

بنیاد تأویل ترجمه اساس التأویل قاضی نعمان مغربی است به قلم مؤیدالدین شیرازی در قرن پنجم. این متن کهن فارسی یکی از کهن‌ترین متون فارسی اسماعیلی است و از نظر تاریخ ادبیات متون فارسی نیز شایان توجه بسیار است. از این اثر مهم، تنها دو نسخه موجود است که در کتابخانه مؤسسه مطالعات اسماعیلی (لندن) نگهداری می‌شود. وجه دیگر اهمیت این اثر در آن است که تنها اثر فارسی مؤیدالدین شیرازی است و از آنجا که متنی ترجمه‌ای است، برابرداری‌های وی در برابر واژگان عربی اساس التأویل و نحوه ترجمه او از عبارات عربی، در خور توجه بسیار است. طرح پیشنهادی در نظر دارد با مقابله کامل متن فارسی بنیاد تأویل با اصل عربی آن با عنوان اساس التأویل، فهرستی از برابرنهاده‌های مؤیدالدین شیرازی در برابر لغات و اصطلاحات عربی کتاب به دست دهد و سپس به بررسی و نقد این برابرداری‌ها پردازد.

اهم منابع

عمادی حائری، سید محمد، «یگانه متن فارسی از مؤیدالدین شیرازی»، آینه میراث، ش ۴۵، پاییز - زمستان ۱۳۸۸ ش، ص ۲۱۹-۲۳۱.

المحجوب سجستانی، بنیاد تأویل مؤیدالدین شیرازی، شرح قصیده ابوالهیثم محمد بن سرخ نیشابوری، جامع الحکمتین ناصرخسرو تا آثار نزاری بعدی همچون روضه تسلیم و آغاز و انجام را شامل می‌شود، از حیث آنکه منقل کننده یک جریان فلسفی کلامی به زبان فارسی است در خور توجه و تحلیل است. تا کنون پژوهشی مستقل و عمیق که اختصاصاً در پی گزارش و بررسی تاریخی آثار فارسی اسماعیلی باشد صورت نگرفته است. طرح پیشنهادی در نظر دارد تا آثار فارسی برجای مانده از اسماعیلیه طی قرن چهارم تا هفتم را به ترتیب تاریخی معرفی کند و سپس سیر تحول و تطور آن‌ها را از نظر لغات، اصطلاحات، تطور آرا، ویژگی‌های سبک‌شناختی و مشخصات نثر فارسی هر یک تحلیل نماید.

اهم منابع

صفا، ذبیح‌الله، تاریخ ادبیات در ایران، ج ۱، تهران، ۱۳۳۹ ش. طوسی، خواجه نصیرالدین، روضه تسلیم، به کوشش و ترجمه انگلیسی سید جلال حسینی بدخشانی، لندن، ۲۰۰۵ م. عمادی حائری، سید محمد، «یگانه متن فارسی از مؤیدالدین شیرازی»، آینه میراث، ش ۴۵، پاییز - زمستان ۱۳۸۸ ش؛ ص ۲۱۹-۲۳۱.

ناصرخسرو قبادیانی، جامع الحکمتین، به کوشش هنری کرین و محمد معین، تهران، ۱۳۶۳ ش. ناصرخسرو قبادیانی، وجه دین، به کوشش غلامرضا اعوانی، تهران، ۱۳۵۶ ش.

طرح ۴

بررسی تاریخی آثار فارسی اسماعیلیه از قرن چهارم تا قرن هفتم

شرح موضوع و روش

اسماعیلیان از پیشگامان تألیف و ترجمه متون کلامی و فلسفی به زبان فارسی به شمار می‌روند. با آنکه آثار بسیاری از آنان در حوادث ایام از میان رفت و امروزه تنها نامی از آن‌ها در اختیار مانده است، با این حال آثار موجود نشان‌دهنده وجود سنت ادبی ویژه‌ای است که موجب پختگی و ورزیدگی آثار بعدی شده است. این مجموعه آثار فارسی که متونی همچون کشف

